

Život ve stínu pyramid: člověk a příroda jedno jsou

Již více než půl století odhalují čeští egyptologové tajemství starověké říše na Nilu. Egyptolog **Miroslav Bárta** nedávno přicestoval ze Západní pouště, z pohoří Gilf Kebír. Jeho výprava našla nové důkazy podporující teorii, že zdejší populace byly předky starých Egyptanů.

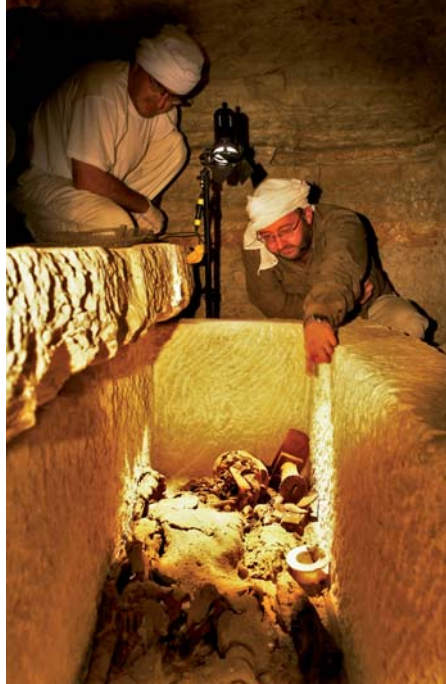
Jen pár týdnů se zdržel v Praze, a už opět vyrazil do pouště. Do jižního Abúsíru, kde předloni se svým týmem objevil unikátní nevykradenou hrobku kněze Neferínua. Egyptologovi Miroslavu Bártovi z Českého egyptologického ústavu Karlovy univerzity zkrátka začala naplno další sezona.

Kde budete kopat letos?

Naše expedice bude v Abúsíru, což je vlnková loď české egyptologie, dál zkoumat na pyramidové nekropoli pohřebišť vysokých hodnostářů Staré říše. Tam, kde jsme našli hrob kněze Neferínua, bude pokračovat výzkum nekrálovských hrobek. Opět zapojíme i přírodní vědy, v Abúsíru a el-Hajezu totiž zkoumáme nejen jednotlivé lidské osudy, ale také záznamy fauny a flóry, a z toho všeho se snažíme skládat širší mozaiku minulých kultur, proměny klimatu, vzájemných vztahů člověka a krajiny, poznávat, jak se měnila struktura společnosti, jak docházelo k jejímu rozvoji a úpadku a co vše tam hrálo roli.

Právě hledání těchto informací vás loni dovedlo až do západní Sahary, ke kořenům egyptské civilizace?

Ano, do Gilf Kebíru – pohoří na jihozápadě Egypta poblíž hranic se Súdánem, Libíí a Čadem – jsme se v listopadu loňského roku vydali, abychom zkoumali kořeny egyptské kultury. Tým složený z egyptologa, archeologa, geologa, paleobotanika, klimatologa, geoinformatika a zástupců dalších vědeckých disciplín zkoumal staré obchodní cesty, které vedly až do hlubin černé Afriky a začleňovaly tuto kulturu do celého tehdejšího společenského systému severovýchodu kontinentu. Pak ale přišel zásadní zvrát – právě zde je možné názorně vidět, jak přírodní podmínky podstatným způsobem souvisejí s vývojem starého Egypta. Před sedmi tisíci lety začalo na západ od Nilu ubývat srážek, začala vysychat poušť, do té doby

Miroslav Bárta studuje nevykradený sarkofág kněze Neferínua těsně po otevření

Intiho tvář - Intiho hrobka, jižní Abúsír

Po provazovém žebříku do hluboké šachty

úrodná oblast s jezery, bohatá na rostliny a živočichy. Zřejmě nastaly i války o vodu a ztenčující se zdroje potravin, což vedlo až k tomu, že lidé, kteří zde žili, tuto oblast opustili, odešli do údolí Nilu a založili novou civilizaci. Opět se ukázalo, že lidé a příroda jedno jsou.

A vaší výpravě se to podařilo dokázat.

To, že civilizaci Starověkého Egypta na sklonku šestého tisíciletí před Kristem založily populace, které přišly ze západosaharské pouště, se již vědělo. Ale co nikdo moc netušil, a co jsme dokázali my, že skalní umění ve slavné Jeskyni šelem a Jeskyni plavců přímo spojuje staroegyptskou civilizaci s populacemi v Gilf Kebíru. Skalní malby totiž zachycují mýty o vzniku světa, které se objevují o tisíce let později i ve výzdobě hrobek v nilském Údolí králů. Kresby v Údolí králů jsou pochopitelně formálně dokonalejší, ale jinak žádná změna, žádný vývoj, zobrazují totéž, co kresby neolitických lidí v Jeskyni šelem nebo Jeskyni plavců. Jsme tak schopni doložit trvání jednoho mýtu po dobu víc jak čtyř a půl tisíce let. Tato spojitost na úrovni ducha, kultury a mytologie je až strašidelná a časoprostor, který tu vyvstal, závratný, zvláště ve srovnání s dobou trvání celé evropské kultury. To je jedním z hlavních přínosů naší expedice.

Co vlastně zachycují tyto kresby?

Třeba mýtus vysvětlující, jak vypadá země a nebe. Nút, bohyně nebe posetá hvězdami, s pantěním tělem, které symbolizuje nebeskou oblohu, tu podepírá bůh země Geb, po jehož těle kráčejí obětníci. Tento motiv často nacházíme i na stěnách královských hrobek.

Vy jste přišli i s poměrně revolučním vysvětlením maleb na stěně Jeskyně plavců – dosud se soudilo, že zobrazují plavající lidi, vy tvrdíte něco jiného.

Jsme přesvědčeni, že jsou to mrtví obětovaní lidé. V Jeskyni plavců jsou

Hrobka kněze Neferínua: archeoložka dokumentuje dolní část bohatě zdobených nepravých dveří

Kresby se obvykle pořizují v měřítku jedna ku jedné, nálezy se samozřejmě i fotí

Možnost podívat se do tváře *staroegyptské rodiny* je jedinečná

totiž opět scény, které mají přímý vztah k civilizaci starého Egypta: vesměs znázorňují obětování zajatců před božstvy. A tito takzvaní plavci se pak objevují i v jiné jeskyni, kde už je jasné, že jsou to oběti, nikoli plavající lidé. Kresba znázorňuje tlupu lovců, kteří útočí na šelmu. Tedy někteří útočí, někteří kolem ní „plavou“, což jsou jasně ti, kdo už utrpěli od šelmy zranění, či jsou mrtví. Zřejmě se někdejší umělec snažil zachytit, jak by měl mrtvý vypadat – a současní lidé to pochopili, s vědomím někdejší existence jezer – jako „plavce“. Fakta, která jsme přinesli, jsou však jednoznačná.

Letos se vydáte ještě na jednu cestu: do Súdánu. Tuto zemi mají lidé spojenou spíše s aktuálními nepokoji než s archeologií a bohatstvím starověku...

Ale to je zkreslený pohled médií a politiků. Ano, v Darfúru je horká půda, výjimečná situace, ale to je jen pět procent obrovského území země. Projel jsem asi dva tisíce kilometrů a viděl jsem úplně jiný obrázek, než jaký vídáme z médií – Súdán je klidná, krásná země, prostor pro vědu je tam obrovský, lidé jsou ochotní, pomáhají nám a snaží se nám problémy odklízet z cesty. V Súdánu mají v paměti práci Čechů během akce UNESCO na záchranu památek dolní Núbie při stavbě Asuánské přehrady. Teď mají eminentní zájem obnovit s námi spolupráci, což je velice důležité i pro Českou republiku. Je to jedna z mála aktivit, které mají smysl a které tam naše země realizuje.

Co budou čeští egyptologové v Súdánu zkoumat?

Súdán je největší africká země, její hlavní památky jsou známy, vesměs pocházejí z 1. tisíciletí před a 1. tisíciletí po Kristu. Nám nabídli ke zkoumání dvě lokality, jedna z nich ukrývá zatím neprozkoumaný a nevykopaný chrám z doby napadské říše, její 25. dynastie, tedy z doby první poloviny 1. tisíciletí

Doc. Mgr. Miroslav Bárta, Dr.

- vystudoval egyptologii a pravěkou a raně středověkou archeologii na Univerzitě Karlově v Praze a na univerzitě v Hamburku.
- Kromě archeologické činnosti v Egyptě (od r. 1991) koordinoval výbec první detailní satelitní snímkování pyramidových polí provedené v letech 2002–2003, od r. 2003 vede projekt Expedice UNIS do Západní pouště a od r. 2005 je zástupcem vedoucího výzkumu lokality Abúsír Jih.
- V r. 2008 uspěl v profesorském řízení pro obor egyptská archeologie na Univerzitě Karlově v Praze.
- V uplynulých letech obdržel dvakrát cenu švýcarské Nadace Michela Schiff Giorgini, stipendium Fulbrightovy komise v ČR a ocenění nadace Alexander von Humboldt Stiftung.

před Kristem, a druhá spočívá ve výzkumu královského pohřebiště v Kuru, což je rovněž slavná lokalita. Dosud si ji nechávali pro sebe, ale nemají dost peněz ani lidí. Pro mě, kterého zajímá člověk jako součást přírody a egyptologie ve spojení s vědami přírodovědnými, však Súdán představuje také unikátní možnost zkoumat vývoj klimatu za posledních pět tisíc let – krajina je zde nezničená, ne tak jako regulovaný a přehradami posetý tok Nilu, takže na zaplavovaných místech je úžasný záznam sedimentů za tisíce let. To má pro nás obrovský význam

A letošní sezona v Abúsíru?

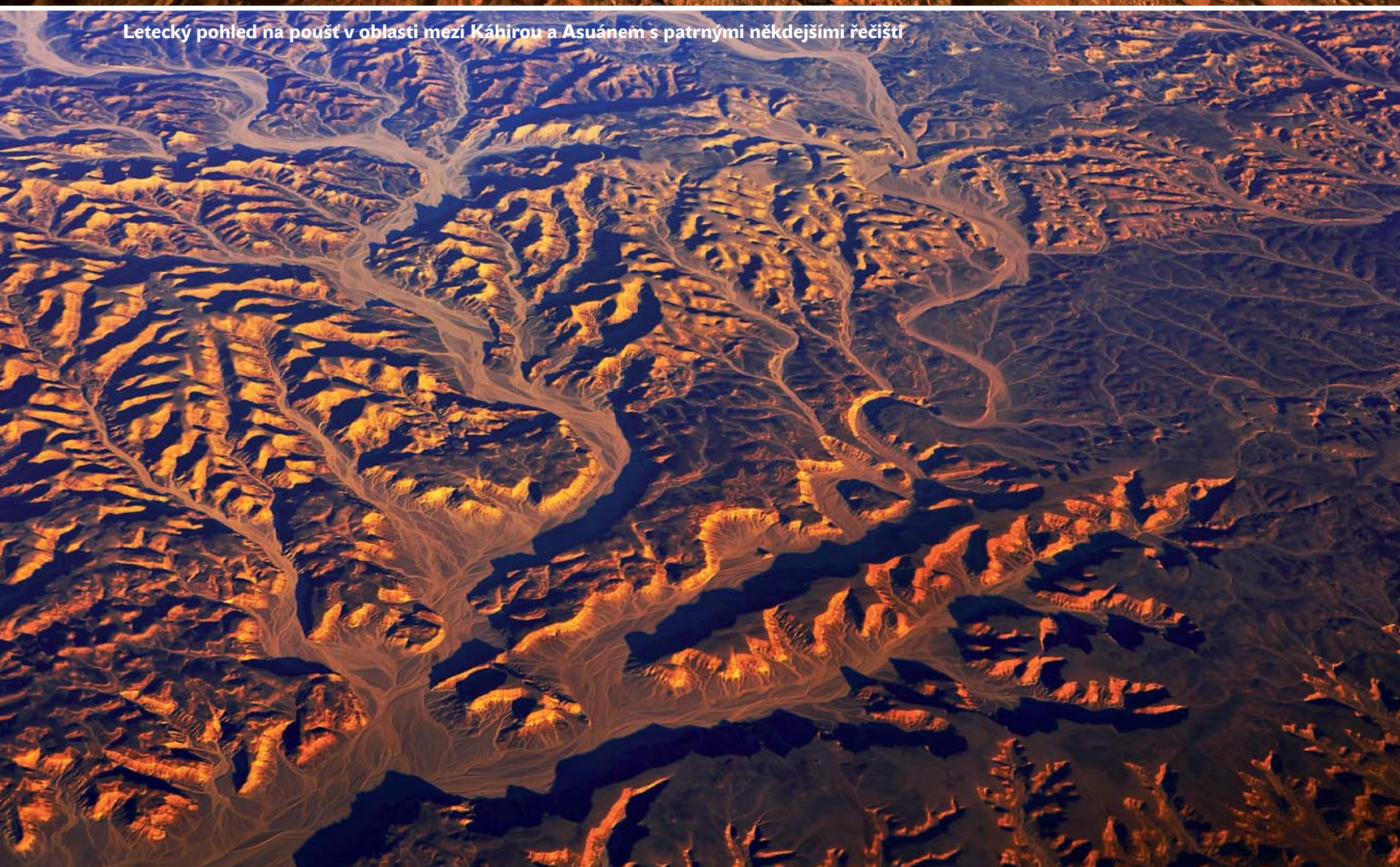
Určitě budeme pokračovat v odkrývání příběhu tajemné hrobky kněze Neferínpu, který žil ve starém Egyptě ve 24. století před Kristem. Letošní rok by nám snad měl přinést definitivní odpovědi na mnohé otázky, jež se k hrobce poji, zejména pokud jde o další neprozkoumané podzemní prostory, které se v podzemí hrobky stále nacházejí a čekají. Již teď je však jisté, že jeho nedotčená pohřební komora představuje unikátní zdroj poučení pro mnoho vědních disciplín. Kromě kněze Neferínpu jsme našli v hrobce i několik členů jeho rodiny. Pomocí 3D skeneru, který nám poskytl český mecenáš egyptologie Ludvík Hegerlík, teď budeme z nalezených kostí rekonstruovat podobizny celé staroegyptské rodiny. Možnost podívat se do tváře celé staroegyptské středostavovské rodiny je naprosto ojedinělá. A budeme i jinak dále doplňovat mozaiku obyčejných souvislostí života tehdejších lidí, neboť výzkum nekrálovských hrodek a spojení s přírodními vědami v jižním Abúsíru a el-Hajezu je mým hlavním úkolem.

Očekáváte i nějaké další velké objevy, nebo už je jejich doba u konce?

Pořád je co objevovat. Momentálně se například hledá pohřebiště posváť

Pyramidový chrám panovníka Sahurea (Abúsír, 24. století před Kristem)

Letecký pohled na poušť v oblasti mezi Káhirou a Asuánem s patrnými někdejšími řečišti

Umění je *zaměřit se na objevy*, které osvětlí historii...

ných krav, matek býků Ápidů. Během této sezony se budeme snažit toto pohřebiště lokalizovat. Domníváme se totiž, že se nachází na místě naší koncese. Zhruba během dvou měsíců bychom mohli vědět, jestli tam je, nebo ne. Hrobka Imhotepa, stavitele Stupňovité – první egyptské pyramidy, na své objevení také teprve čeká. A je jisté, že se musí nacházet blízko míst, kde dnes pracuje i česká expedice...

A když bude?

Uvidí se, co dál. Záleží, v jakém bude stavu, jaké budou naše finanční a vědecké možnosti, každopádně je to velmi atraktivní výzva. Posunulo by to hranice našeho poznání. Dnes v egyptologii nejde o to udělat pěkný objev, to není v bohaté oblasti Abúsíru zas tak nic výjimečného. Pro mě je uměním zaměřit se na objevy, které budou nejen hezké a potěší srdce egyptologa, ale které pomohou osvětlit konkrétní historické období nebo jeho fenomény,

Život a smrt ve stínu pyramid

Miroslav Bárta je autorem unikátní publikace **Život a smrt ve stínu pyramid s podtitulem Staroegyptská hrobka a společnost v době stavitelů pyramid Staré říše, kterou v roce 2008 vydalo nakladatelství Paseka. Líčí v ní všední život ve starověkém Egyptě v době jeho nejslavnější historie na základě dochovaných nekrálovských hrodek z 3. tisíciletí př. Kristem. Kniha zahrnuje unikátní obrazovou dokumentaci.**

vznik a příčiny zániku. Pochopit určitou kulturu nemůžete jen na základě toho, jak vypadala v době svého největšího rozkvětu. A o to se právě snažíme my – orientovat výzkum na problematická období, nejasné otázky ve vývoji staroegyptského státu. Snažíme se sjednocovat mikro a makroúroveň, humanitní i přírodovědecké poznatky, na detailech zjistit, kdy kultura vznikla, jak probíhaly její krize, proces proměny mezi jednotlivými státy až do úplného zániku. To je pro nás jeden z hlavních výzkumných směrů.

Zkoumáte příčiny velkých historických zvrátů, krizí a zániků... Myslíte si, že z poznatků o vzniku a zániku starého Egypta můžeme najít nějaké poučení pro současnost?

Zda se poučíme? To mám velké pochybnosti. Mimo jiné proto, že historie ukazuje, že lidé, kteří se nacházeli ve fázi kolapsu, si to nikdy nepřipouštěli – až do doby, kdy bylo pozdě. ■

Detaily vzácných nálezů staroegyptské kultury – člověku se při pohledu na ně tájí dech...

Český egyptologický ústav FF UK

Loni oslavil 50 let své existence. Čeští egyptologové se ihned po založení ústavu zapojili do akce UNESCO na záchranu památek Núbie, které měly zatopit vody Asuánské přehrady. Do oblasti Dolní Núbie putovalo v letech 1961–1965 pět našich expedic. V roce 1960 začali egyptologové pracovat v Abúsíru. Zde došlo i k nejdůležitějšímu objevu za ono půlstoletí – pyramidového komplexu panovníka Raneferefa v Abúsíru, který čeští egyptologové odhalili před asi 30 lety. V roce 1976 zahájili výzkum na nově udělené koncesi v jihovýchodní části abúsírské královské nekropole. Od roku 1991 probíhá systematický výzkum hrodek v jižním Abúsíru. K nejvýznamnějším patří komplex vezíra Kara a jeho synů, kde v roce 2007 našli egyptologové nevykradenou pohřební komoru zádušního kněze panovníků 5. dynastie Neferinpu. Na sajsko-perské pohřebišti abúsírské nekropole odhalili Češi nevylopušenou unikátní hrobku „správce paláců“ lufay. Rozsahem výzdoby nemá obdoby. Jihozápadně od Káhiry leží oáza El-Hajez, již do roku 2003 nikdo nezkoumal – její vědecko-historický potenciál objevili až Češi. V lokalitě Gard el-Abjad našli dosud nejstarší známé osídlení v oblasti z doby stavitelů pyramid (24. stol. př. Kr.).

Náročná práce na výkopech začíná už brzy ráno, odpočinku bývá pomálu

Chrám Sahurea tentokrát z nadhledu – z vrcholu pyramidy